

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

*Г. О. Пономаренко, аспірант **

Розглянуто зміст, роль і значення інтелектуального капіталу в системі суспільного відтворення. Досліджено роль інтелектуального капіталу в системі фінансової безпеки підприємства. Запропоновано основні напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Економічна безпека, фінансова безпека підприємства, інтелектуальний капітал, інтелектуальна економіка, інформаційне суспільство, суспільне відтворення.

Однією зі складових діяльності будь-якого підприємства є ризик і саме з ним найтісніше пов'язано поняття фінансової безпеки підприємства. Функціонування підприємств відбувається під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників, тому сучасні макрофінансові дисбаланси та невизначеності суттєво впливають на формування внутрішнього фінансового середовища підприємства. Проблеми фінансової безпеки підприємства набувають вагомого значення в умовах наявних внутрішніх та зовнішніх загроз сучасного суспільного відтворення.

Застосування інтелектуального капіталу обумовлено необхідністю пов'язати природу знань та інформації, а також певних засобів їх використання, з традиційними чинниками формування суспільного добробуту, адже реалізація інтелектуального капіталу розглядається в системі суспільного відтворення та являє базис ефективного функціонування підприємства в сучасному інформаційному суспільстві та розвитку інтелектуальної економіки України.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Дослідженню проблем економічної безпеки в цілому та фінансової безпеки підприємств, зокрема, приділяли свою увагу такі вчені-економісти, як Л. Абалкі, О. Барановський, М. Бендіков, І. Бланк, В. Бочаров, В. Бурцев, В. Гукова, П. Друкер, В. Забродський, Т. Клебанова, А. Литвиненко, Є. Новосядло, В. Слизька та інші.

Серед вчених, що займаються дослідженнями інтелектуального капіталу можна зазначити таких вчених як О. Бутнік-Сіверський, В. Геєць, І. Ілляшенко, В. Латишева, О. Мандрик, В. Семиноженко, Проте питанням інтелектуального капіталу в системі забезпечення фінансової безпеки підприємств приділено недостатньо уваги. Отримані здобутки дослідників не є однозначними та системними, а отже існує потреба у подальшому дослідженні змісту, ролі та значення інтелектуального капіталу в системі

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, І.М.Зеліско

забезпечення фінансової безпеки підприємства та розвитку інтелектуальної економіки.

Мета дослідження – аналіз передумов, особливостей та перспектив подальшого розвитку інтелектуального капіталу як чинника забезпечення фінансової безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу. Під фінансовою безпекою підприємства слід розуміти захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього та внутрішнього середовищ, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов для стабільного функціонування та динамічного розвитку. Зміст цього поняття містить у собі систему засобів, що забезпечують конкурентну стійкість і фінансову стабільність підприємства, а також сприяють підвищенню рівня добробуту робітників [4].

Фінансову безпеку розглядають як систему, яка дасть змогу виявити потенційні загрози і ризики, оперативно знаходити ефективні шляхи протидії, що гарантує стійкий фінансовий стан суб'єктів господарювання, можливість подальшого розвитку та виживання. Для цього необхідно постійно здійснювати аналіз середовища функціонування суб'єктів господарювання та визначення факторів, які впливають на фінансову безпеку.

Небезпеки і загрози, які впливають на фінансову безпеку, можна поділити на зовнішні (які не залежать від діяльності підприємства) та внутрішні (які безпосередньо залежать від діяльності підприємства), а також на існуючі та можливі.

До зовнішніх факторів, які впливають на фінансову безпеку суб'єктів господарювання, належать економічні, правові, ринкові, технологічні та технічні, географічні, соціально-культурні, міжнародні.

Внутрішні фактори впливу на систему фінансової безпеки суб'єктів господарювання: кадровий потенціал, засоби праці, інформаційне забезпечення прийняття рішень, системні фактори [10].

Для забезпечення фінансової безпеки підприємства необхідно визначити та проаналізувати складові даного поняття, які тісно взаємопов'язані, перш за все, зі структурою фінансової діяльності, а тому на практиці найчастіше виокремлюють такі елементи:

1) бюджетна безпека – взаємовідносини з бюджетом (податки і збори до бюджетів, наявності – бюджетні кредити або бюджетне фінансування);

2) грошово-кредитна безпека – кредити під операційну діяльність, виплата заробітної плати працівникам, розрахунки з постачальниками і отримання грошових коштів від покупців продукції і послуг;

3) валютна безпека – при здійсненні експортно-імпортних операцій (купівля і продаж валюти, кредити в іноземних валютах, розрахунки з іноземними споживачами і постачальниками продукції та послуг у валюті);

4) банківська безпека – взаємовідносини підприємства з банками по кредитах і депозитах та ін.

На першому етапі процесу забезпечення фінансової безпеки виконується моніторинг стану фінансової безпеки підприємства. При

цьому визначається сукупність об'єктів спостереження, порушення яких свідчить про низький рівень фінансової безпеки та виникнення загроз функціонуванню підприємств. Серед об'єктів виділяють такі параметри інтелектуального капіталу як показник дефіциту самофінансування інтелектуального капіталу, розмір інтелектуального капіталу, величина нематеріальних активів підприємства, обсяг витрат на підвищення кваліфікації, навчання персоналу. Варто також здійснити моніторинг таких показників інтелектуального капіталу, як: сумарні зобов'язання до інтелектуального капіталу, частка інтелектуального капіталу в активах, відношення довгострокових зобов'язань до інтелектуального капіталу, коефіцієнт зростання за рахунок інтелектуального капіталу, коефіцієнт співвідношення ринкової та балансової вартості [3].

На другому етапі розробляються заходи для забезпечення бажаного рівня фінансової безпеки. При цьому особливу увагу слід приділити навчанню персоналу перебудовуватися й адаптуватися до нових умов, формуванню певної культури праці, налагодженню довгострокових довірчих і взаємовигідних відносин підприємства зі своїм клієнтами, покупцями, укладанню повторних контрактів з клієнтами, формуванні баз даних клієнтів, забезпеченню гнучкості такого елемента інтелектуального капіталу як система організації роботи.

Третій етап включає аналіз зовнішніх факторів, які можуть вплинути на рівень фінансової безпеки підприємства. В основному, це маркетингові дослідження стосовно сприйняття споживачами товарного знаку, фірмового найменування, оцінка ділової репутації, збирання інформації про клієнтів, їх потреби.

Четвертий етап включає визначення можливих напрямів та резервів підвищення фінансової безпеки підприємства. При цьому розглядаються варіанти перетворення частини інтелектуального капіталу в грошовий потік (продаж об'єктів інтелектуальної власності).

Напрями підвищення фінансової безпеки підприємства, що розглядаються на останньому етапі, пов'язані з вирішенням такої задачі, як забезпечення сталого росту підприємства, в тому числі на базі розвитку інтелектуального капіталу [8].

З позиції філософської категорії інтелектуальний капітал розглядається як здатність до мислення, пізнання, особливо до його вищих теоретичних рівнів, що властиво інтелекту. Відносно капіталу, в цьому випадку, інтелектуальний капітал розглядається як накопичення наукових, теоретичних і практичних знань людства, суспільства про відповідні дії, процеси, проблеми вирішення. Це є категоріальна структура мислення, яка формується на базі суспільного пізнання в процесі удосконалення, пошуку нового на основі універсальних форм мислення й пізнання. Інтелектуальний капітал можна розглядати і як систему знань, яка базується на системному характері людського мислення, з метою оперувати ними (знаннями) діалектично, тобто як взаємопов'язаними, рухливими, суперечливими, такими, що переходять або узагальнюються, викристалізуються, стверджуються [2].

Формуванню та еволюції інтелектуального капіталу властиві особливі риси, які відрізняють його використання: творчий характер; синергетичний ефект, який найбільше виявляється в творчих процесах; безперервність процесу реалізації, у тому числі продовження після закінчення робочого дня; охоплення всіх структурних підрозділів підприємства, оскільки творчою діяльністю зайняті не тільки основні підрозділи, а й фінансові, маркетингові та інші служби; потреба в ґрунтовному інформаційному забезпеченні; високий ступінь кореляції з інтелектуальним потенціалом, який виступає основою створення інтелектуального капіталу; залежність від інтелектуальної активності, оскільки можливість перетворення інтелектуального потенціалу на інтелектуальний капітал реалізується тільки завдяки творчій активності [5].

В умовах господарської діяльності, підприємство для створення інтелектуального продукту насамперед авансує кошти (інвестиції) для придбання (використання) необхідних факторів виробництва, тобто елементів постійного та змінного капіталу. Капітал (або інвестиції) тут виступають як виробничий капітал, функцією якого є створення інтелектуального продукту і додаткової вартості. Для одержання вартості і додаткової вартості у грошовій формі треба продати продукт капіталу. При цьому капітал набуває форми товарного капіталу, головної функцією якого є реалізація інтелектуального продукту й одержання додаткової вартості у грошовій формі. Таким чином, інтелектуальний продукт проходить три стадії капіталу – грошову, виробничу і товарну. Такий послідовний рух називається кругообігом інтелектуального капіталу [9].

Процес реалізації інтелектуального капіталу здійснюється за допомогою інтелектуальної праці, її мотиваційний механізм є ще одним важливим механізмом впливу на інтелектуальний капітал та інтелектуальний потенціал.

Механізм реалізації інтелектуального капіталу – послідовний процес переходу соціально-економічного змісту в організаційно-економічний, з наступним формоутворенням, тобто переходом виробничих суспільних відносин у конкретні економічні форми та методи ведення економічної діяльності. Основними суб'єктами, що здійснюють вплив на формування та реалізацію інтелектуального капіталу, виступають сам індивід як носій інтелектуальних здібностей, родина, освітня система та система зайнятості, через яку індивід включається в систему суспільного виробництва.

Головне завдання реалізації інтелектуального капіталу – забезпечення його ефективного використання та розвитку. На відміну від матеріальних товарів, що підлягають зносу, мають тенденцію до знецінення в процесі їх використання, вартість використаного, реалізованого знання зростає, але знецінюється при невикористанні, можливий індивідуальний шлях передачі досвіду та знань між елементами внутрішньої та зовнішньої структур [1].

Частина інтелектуального капіталу в структурі капіталу істотно впливає на фінансові, операційні та інвестиційні моменти діяльності підприємства та в майбутньому на кінцеві результати його діяльності: на економічну та фінансову рентабельність, рівень фінансового ризику, формує

співвідношення ступеня прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства, тобто може слугувати головним індикатором при забезпеченні фінансової безпеки підприємства. Тому, саме інтелектуальний капітал є основою визначення кінцевої вартості матеріальних благ, що первинно вкладені як в підприємство, так і в окремого працівника.

Специфіка інтелектуального капіталу в системі фінансової безпеки обумовлює найефективне залучення та використання інтелектуальних ресурсів для нівелювання загроз та забезпечення стабільного функціонування та розвитку підприємства. Побудова ефективної системи управління фінансовою безпекою можлива на підґрунті визначення таких принципів: універсальність, наукова обґрунтованість, динамізм, безупинна адаптація; об'єктивність, цілісність, довгострокова ефективність, орієнтація на практичне застосування, повнота, збалансованість, стійкість, рефлексія [6].

До внутрішніх структурних характеристик інтелектуального капіталу як об'єкта забезпечення фінансової безпеки підприємства належать: рівень забезпечення підприємства персоналом; раціональність структури персоналу; ефективність використання трудового потенціалу та робочого часу; рух персоналу; ефективність систем нормування праці та її організації; продуктивність праці; оплата праці; соціальний захист персоналу [7].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Інтелектуальний капітал відіграє важливу роль у забезпеченні фінансової безпеки підприємства. Від кваліфікації, підприємницьких та управлінських навичок, інтуїції та інших якостей менеджерів та персоналу підприємства залежить швидкість реагування на зміни факторів зовнішнього середовища, що обумовлюється наявною на підприємстві ефективною організаційною структурою, корпоративною культурою, загальним підходом до праці. Саме тому інтелектуальному капіталу має приділятися значна увага як об'єкту захисту системи фінансової безпеки.

Зазначене вище обумовлює необхідність побудови ефективної системи безпеки з метою чіткого контролю та захисту від них. Запропоновано основні напрями процесу забезпечення фінансової безпеки, що мають певну практичну користь та можуть бути використані при розробці стратегії фінансової безпеки підприємства.

Список літератури

1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал. Ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг. – Спб: Питер, 2001.- С.345
2. Бутнік-Сіверський О.Б. Інтелектуальний капітал (Теоретичний аспект) / О.Б. Бутнік-Сіверський // Вісник Інституту післядипломної освіти НУХТ. - 2009.- № 3.- С.9.
3. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України / В.М Геєць, В.П.Семиноженко. – Харків: Константа, 2006. – 186 с.
4. Журавльова І. Фінансова безпека в економічних систем в умовах економічних знань /І.Журавльова// Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 29. – С. 254 – 256.
5. Ілляшенко С. Сутність, структура і методичні основи оцінки інтелектуального капіталу підприємства / С. Ілляшенко// Економіка України. –

2008. – №11. – С. 16 - 26.

6.Мандрик О. Інтелектуально-кадрова безпека торговельного підприємства та її місце в забезпеченні його розвитку / О.Мандрик// Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 2014 – С. 214 – 218.

7.Мельник В., Підтикана І. Фінансова безпека підприємства / В.Мельник, І. Підтикана// 66-та студентська науково-технічна конференція. Секція "Економіка і менеджмент": збірка тез доповідей /Національний університет "Львівська політехніка". – Львів: Вид-во Національного університету "Львівська політехніка", 2009. – 564 с.

8.Мойсеєнко І. П. Напрямки моніторингу фінансово-господарського стану підприємства / І. П. Мойсеєнко // Економіка АПК. Вісник Львів. держ. аграр уні-ту. – 2003. – № 10 (2). – С. 330 – 339.

9. Орлова Т. Інтелектуальний капітал: поняття, сутність, види / Т. Орлова // Проблеми теорії і практики управління. – 2008. – №4.– С. 109 – 118.

10.Шульга Ж.О. Інтелектуальний капітал як об'єктивна економічна категорія / Ж.О Шульга. // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – №2 (10). – С.106-111.

Рассмотрены содержание, роль и значение интеллектуального капитала в системе общественного воспроизводства. Исследована роль интеллектуального капитала в системе экономической безопасности предприятия. Предложены основные направления обеспечения экономической безопасности предприятия.

Економічна безпека, фінансова безпека підприємства, інтелектуальний капітал, інтелектуальна економіка, інформаційне общество, общественное воспроизводство.

The content of the role and importance of intellectual capital in the social reproduction. The role of intellectual capital in the system of financial security. The main directions of ensuring financial security.

Economic security, financial security company, intellectual capital, knowledge economy, information society, social reproduction.